

ST. OLAVS HOSPITAL HF
Postboks 3250 Torgarden
7006 TRONDHEIM

Deres ref.:
Vår ref.: 24/15305-3
Saksbehandler: Andrea Johanne Salomonsen
Dato: 11.09.2024

Adgang til gjennomføring av kontroll med kroppsskanner i psykisk helsevern

1. INNLEDNING

Helsedirektoratet viser til henvendelse av 9. oktober 2023 fra St. Olavs hospital. I henvendelsen spørres det om lovligheten av bruk av kroppsskanner overfor pasienter og besøkende ved regional sikkerhetsavdeling. I telefonsamtale med juridisk rådgiver Ida Lerbakk 8. august 2024, ble det presisert at henvendelsen også er aktuell for lokal sikkerhetsavdeling.

Av henvendelsen fremgår at det er store utfordringer med at pasienter og deres besøkende tar med seg rusmidler inn på institusjonen. Det opplyses om at dere i dag bruker metalldetektorportal rutinemessig ved inn- og utgang, men at dere sjelden anvender rutinemessig kroppsvisitasjon med avkledning, fordi tiltaket anses som inngripende og kan være skadelig for behandlerrelasjonen. Dere opplyser videre at rusmidler har stort skadepotensiale, da det kan medføre at pasientene blir forverret i sin tilstand, med påfølgende økt voldsrisiko.

For å forhindre innførsel av rusmidler, ønsker dere nå å anskaffe samme type kroppsskanner som brukes i kriminalomsorgen. Dere viser i henvendelsen til [Kriminalomsorgsdirektoratets rundskriv 5/2019 "Innføring av sikkerhetsskanner til bruk ved adgangs kontroll og kontroll av innsatte"](#) (se vedlagt).

Av nevnte rundskriv fremgår det at aktuelle kroppsskanner skanner kroppen med klær, og kan vise to ulike bildeformater på skjermen. Et "avatar"-bilde som kun gjengir en illustrasjonsfigur eller dummykropp, og et "raw"-bilde som fremstiller et faktisk bilde av personen uten klær. "Raw"-bildet er tonet ned og tydeliggjør ikke intime områder på kroppen. Ansiktet er også skjult. Ingen av bildene lagres, og vises kun på skjermen under selve kontrollen. Den som gjennomfører kontrollen, velger om maskinen skal stilles inn på "raw" eller "avatar".

Begge bildetyperne oppgis å gi utslag/markeringer som kan avdekke rusmidler som forsøkes brakt inn på institusjonen. Vi antar at "raw"-formatet gjør dette i enda større grad enn "avatar"-

Helsedirektoratet

Avdeling for rettssaker og helserett

Andrea Johanne Salomonsen

Postboks 220 Skøyen, 0213 OSLO • Besøksadresse: Vitaminveien 4 • Tlf.: (+47) 47 47 20 20

Org.nr.: 983 544 622 • postmottak@helsedir.no • www.helsedirektoratet.no

formatet. Da skanneren stopper på hud, vil ingen av bildetyperne avdekke rusmidler som er skjult i kroppens hulrom.

I kriminalomsorgen benyttes "raw"-bildet til kontroll av innsatte og "avatar"-bildet til kontroll av besøkende, jf. Kriminalomsorgsdirektoratets rundskriv 5/2019. Helsedirektoratet har også vært i kontakt med Ullersmo fengsel som bekrefter denne praksisen.

2. RETTSLIG UTGANGSPUNKT

Retten til privatliv setter grenser for hva som kan iverksettes av restriktive tiltak jf. EMK artikkel 8 og Grunnloven § 102. Det samme gjør kravet om at myndighetenes inngrep overfor den enkelte må ha grunnlag i lov (legalitetsprinsippet), jf. Grunnloven § 113. Menneskerettighetene stiller også krav til at nasjonale myndigheter beskytter retten for enhver til livet, jf. EMK art.2

Psykisk helsevernloven (phvl.) regulerer bruk av tvang i psykisk helsevern. Det fremgår av phvl. § 4-2 første ledd at bruk av inngripende tiltak mot pasienter alltid må avveies mot behovet og være forholdsmessig.

Phvl. § 4-6 regulerer adgangen til å kroppsvisitere pasienter i psykisk helsevern, herunder ved lokale sikkerhetsavdelinger. Adgang til kroppsvisitasjon av pasient og besøkende ved regionale sikkerhetsavdelinger er regulert i phvl. § § 4A-4 og 4A-5.

3. HVORVIDT KROPPSSKANNER KAN BENYTTES OVERFOR PASIENTER OG BESØKENDE I PSYKISK HELSEVERN (INKL. VED LOKAL SIKKERHETSAVDELING)

3.1 VURDERING AV OM KROPPSSKANNER KAN BENYTTES OVERFOR PASIENT ETTER VEDTAK VED BEGRUNNET MISTANKE

Etter phvl. § 4-6 første ledd kan det treffes vedtak om kroppsvisitasjon av pasient i psykisk helsevern ved begrunnet mistanke om innførsel av bla. rusmidler (herunder med full avkledning).

Vi kan ikke se at bestemmelsens ordlyd er til hinder for kroppsvisitasjon ved hjelp av kroppsskanner fremfor avkledning. Det må imidlertid også avklares om det for pasienten vil oppfattes mer eller mindre inngripende.

I rundskriv fra Kriminalomsorgen fremkommer det at kroppsskanner vurderes som tidseffektivt og som mindre inngripende enn manuell kontroll med avkledning.

Sammenlignet med kroppsvisitasjon med avkledning, vil kroppsskanner altså ta kort tid og være mindre inngripende ved at personen kan beholde sine klær på. I en nylig avsagt dom fra Høyesterett¹ knyttet til kontroll av innsatte i fengsel, fremgår det at personkontroll av innsatte nå som hovedregel skal skje ved kroppsskanning da dette anses minst inngripende.

¹ HR-2024-551-S

Etter Helsedirektoratets syn vil en kroppsskanner kunne benyttes ved vedtak om kroppsvisitasjon etter phvl. § 4-6 første ledd. Minste inngreps-prinsipp tilsier at "avatar"-bilde bør benyttes der det vurderes som tilstrekkelig. Ved kontroll med "raw"-bilde bør det gjennomføres av personell av samme kjønn som pasienten. Pasienten bør opplyses om hvilke type bilde som tas, og om at dette slettes umiddelbart.

3.2 VURDERING AV OM KROPPSSKANNER KAN BENYTTES OVERFOR PASIENT VED RUTINEKONTROLL

Etter § 4-6 annet ledd kan avdelinger i psykisk helsevern innføre rutinekontroll av pasienter. Kontrollen kan kun omfatte "*kroppsvisitasjon uten avkledning*". Videre fremgår av tredje ledd at "*Intensiteten i kontrollen må stå i et rimelig forhold til det en kan oppnå*". I [Helsedirektoratets kommentar](#) til bestemmelsen står det at metalldetektor kan være et eksempel på et mindre inngripende tiltak. Etter Helsedirektoratets syn tilsier lovens ordlyd, og minste inngripens prinsipp, at kroppsskanner med "avatar"-bilde kan benyttes ved rutinekontroll.

"Raw"-bilde vil derimot kunne oppleves like inngripende som avkledning, og kan derfor kun benyttes ved vedtak etter § 4-6 første ledd.

3.3 VURDERING AV OM KROPPSSKANNER KAN BENYTTES OVERFOR BESØKENDE

Phvl. § 4-6 gjelder pasienter, og gir ikke adgang til kontroll av besøkende.

Dersom det er mistanke om at besøkende har med seg rusmidler, vil det etter besøket eventuelt kunne treffes vedtak om kontroll av pasienten på grunnlag av mistanke.

Ved begrunnet mistanke om at besøkende innfører rus, kan det dessuten treffes vedtak om innskrenking i retten til besøk, jf. phvl. § 4-5 annet ledd.

4. HVORVIDT KROPPSSKANNER KAN BENYTTES OVERFOR PASIENTER OG BESØKENDE VED REGIONAL SIKKERHETSAVDELING

4.1 VURDERING AV OM KROPPSSKANNER KAN BENYTTES OVERFOR PASIENT

Det følger av phvl. § 4A-4 første ledd at det kan foretas rutinekontroll av pasient "*ved bruk av teknisk utstyr eller hund, eller ved kroppsvisitasjon.*"

Videre fremgår det av annet ledd at faglig ansvarlig ved konkret mistanke kan vedta slik undersøkelse som nevnt i første ledd.

Det følger med andre ord direkte av lovens ordlyd at kontroll kan skje ved teknisk utstyr. Bestemmelsen avgrensner ikke mot "*full avkledning*" slik det gjøres ved rutinekontroll i psykisk helsevern for øvrig, jf. phvl. § 4-6, se 3.2 ovenfor.

Forarbeidene gir ingen anvisning på hva slags type teknisk utstyr som kan benyttes, men etter direktoratets vurdering må kroppsskanner omfattes av ordlyden "teknisk utstyr".

Se for øvrig begrunnelse for at kroppsskanner kan erstatte kroppsvisitasjon med avkledning i pkt. 3.1 ovenfor.

Det fremgår av forarbeidene at rutinemessige kontroller kan anses som mindre inngripende og stigmatiserende enn kontroll kun ved mistanke.²

Etter Helsedirektoratets syn vil en kroppsskanner kunne benyttes etter phvl. § 4-A-4. Minste inngreps-prinsipp tilsier at "avatar"-bilde bør benyttes der det vurderes som tilstrekkelig. Ved kontroll med "raw"-bilde bør det gjennomføres av personell av samme kjønn som pasienten. Pasienten bør opplyses om hvilke type bilde som tas, og om at dette slettes umiddelbart.

4.2 VURDERING AV OM KROPPSSKANNER KAN BENYTTES OVERFOR BESØKENDE

Adgang til kontroll av besøkende ved regional sikkerhetsavdeling er regulert i phvl. § 4A-5 første ledd:

"Enhver som skal inn og ut av regional sikkerhetsavdeling kan pålegges kontroll, herunder passering av metalledetektor og visitasjon."

Bestemmelsen åpner for at besøkende som skal inn og ut av regional sikkerhetsavdeling kan sikkerhetskontrolleres.

Loven angir eksplisitt at kontroll kan gjennomføres ved metalledetektor. Dette er også, etter det opplyste, det som gjøres i dag ved avdelingen. Spørsmålet er da om loven åpner for å bruke annet utstyr enn metalledetektor for å gjennomføre kontrollen.

Det fremgår ikke av lovens forarbeider hvorfor bestemmelsen kun oppgir "metalledetektor" og ikke også "teknisk utstyr" slik som det står i § 4A-4 første ledd som omhandler kontroll av pasienter.

Slik direktoratet forstår funksjonen til den aktuelle kroppsskanneren vil det fremstilte "avatar"-bildet kunne sammenlignes funksjonelt med metalledetektor, og således er det ikke mer inngripende enn det tekniske utstyret som eksplisitt er nevnt i loven. Det vises også til at det i lovteksten står "herunder" og ikke, for eksempel "begrenset til", noe som tilsier at det er ment som eksemplifisering av hvordan en kontroll kan gjennomføres.

Til støtte for dette vises det også til at loven åpner for kontroll ved visitasjon. I politiretten innebærer visitasjon en ytre besiktigelse av personens kropp, samt undersøkelse av vedkommendes klær. Bruk av kroppsskanner med "avatar"-bildet må kunne sies å likestilles med slik ytre besiktigelse. Det er en tilsvarende kontroll, bare ved bruk av annen metode.

Helsedirektoratet vurderer etter dette at det er anledning til å benytte kroppsskanner med "avatar"-bilde overfor besøkende.

"Raw"-bildet er ansett for å være mer inngripende enn visning av "avatar"-bildet, da det viser et faktisk bilde av kroppen uten klær. Bruk av "raw" overfor besøkende vil fort fremstå

² Se Prop. 108 L (2011-2012)

Endringer i psykisk helsevernloven (regionale sikkerhetsavdelinger og enhet med særlig høyt sikkerhetsnivå m.m.) punkt 4.4 og videre

uforholdsmessig. Bl.a. vil det kunne føre til at besøkende ikke ønsker å komme på besøk, noe som kan være uheldig for pasienten. Samtidig er lovens ordlyd metalledetektor og ikke teknisk utstyr, slik som i hjemmel for pasientene. Helsedirektoratet vurderer derfor at det ikke er hjemmel for bruk av "raw"-bilde på besøkende.

Etter kontakt med Kriminalomsorgen har vi forstått at de foretar en ekstra kontroll med metalledetektor eller visitasjon dersom skanneren gir utslag ved ankomst. En slik fremgangsmåte må også kunne være anvendelig for regional sikkerhetsavdeling.

Dersom det i etterkant av besøket foreligger en mistanke om at besøkende har hatt med seg rusmidler, vil man da eventuelt kunne treffes vedtak om kontroll av pasienten på grunnlag av mistanke, jf. §4A-4 annet ledd. Ved risiko for innføring av rusmidler kan faglig ansvarlig videre treffe vedtak om at fremtidige besøk må foregå med personale til stede eller med glassvegg som skiller pasient og besøkende, jf. phvl. § 4A-6 tredje ledd bokstav a.

Vennlig hilsen

Dag Erlend Reite e.f.
avdelingsdirektør

Andrea Johanne Salomonsen
seniorrådgiver

Dokumentet er godkjent elektronisk

Kopi:
HELSE- OG OMSORGSDEPARTEMENTET

Vedlegg:
Kriminalomsorgsdirektoratets rundskriv 5/2019 - Innføring av sikkerhetsskanner til bruk ved adgangskontroll og kontroll av innsatte

Kriminalomsorgens regionkontor
Kriminalomsorgens høyskole og utdanningscenter KRUS

KDI 5/2019

Vår ref:
201916845-1

Dato:
06.11.2019

RUNDSKRIV 5/2019 – INNFØRING AV SIKKERHETSSKANNER TIL BRUK VED ADGANGSKONTROLL OG KONTROLL AV INNSATTE

Kriminalomsorgsdirektoratet (KDI) har bestemt at sikkerhetsskanner skal tas i bruk i forbindelse med adgangskontroll og kontroll av innsatte i fengsler med særlig høyt sikkerhetsnivå og høyt sikkerhetsnivå. Hensikten er å forbedre og effektivisere adgangskontrollen og redusere bruken av tradisjonell visitasjon av innsatte med full avkledning.

Det legges i denne omgang ikke opp til at sikkerhetsskanner skal benyttes til kontroll av ansatte i kriminalomsorgen eller ansatte fra våre forvaltningssamarbeidspartnere som regelmessig utfører sitt arbeid på fengselet.

KDI har inngått avtale om innkjøp av sikkerhetsskannere med såkalt millimeterbølgeteknologi. Bølgeteknologien (frekvensbølger) som personen blir utsatt for trenger ikke igjennom huden og utgjør ingen strålingsfare. Det benyttes ikke røntgen stråling. Bølgestrålingen er betydelig lavere enn strålingen fra en mobiltelefon.

Kriminalomsorgen kan bare benytte sikkerhetsskannere som er innkjøpt fra den leverandør som kriminalomsorgen har avtale med. KDI har valgt en sikkerhetsskanner som kan benytte to bildealternativer:

- **Avatar-format:** Til bruk i adgangskontroll

Det fremvises ingen bilder av personen i forbindelse med skanningen. Bildet som kommer opp på skjermen utgjør en illustrasjonsfigur (generisk "pepperkakeperson"), hvor det indikeres områder på kroppen for eventuelle utslag. Bildene slettes straks kontrollen er gjennomført.

- **Raw-format:** Til bruk for kontroll av innsatte.

Det fremvises bilde av personen uten klær. Bildet er tonet ned og tydeliggjør ikke intime områder på kroppen. Dette bilde viser med markeringer hvor på kroppen skanneren har avdekket et område som må undersøkes nærmere. Bildene slettes straks kontrollen er gjennomført.

Bruk av sikkerhetsskanner overfor besøkende:

Det følger av straffegjennomføringsloven (strgjfl.) § 27 første ledd, jf. § 31 femte ledd, at kriminalomsorgen på fengselsområdet kan undersøke personer og gjenstander ved bruk av teknisk utstyr for å forhindre at det tas med gjenstander som ikke er tillatt. Bestemmelsen omfatter alle

personer som oppholder seg på fengselsområdet eller ankommer dit, herunder ansatte, besøkende og personer som skal utføre midlertidige tjenester, jf. retningslinjene pkt. 27.1.

Videre følger det av retningslinjene at også undersøkelser etter strgjfl. § 27 kan iverksettes på generelt grunnlag uten at det foreligger konkret mistanke om ulovligheter. I vurderingen av om undersøkelser skal foretas, herunder stikkprøvekontroll, vektlegges blant annet hensyn til sikkerhet, ro og orden, type fengsel eller avdeling og ressursmessige forhold. Begrepet undersøkelse omfatter ytre manuell visitasjon. Det er imidlertid ikke adgang til kroppsvisitasjon etter denne bestemmelsen.

Under henvisning til det ovennevnte er straffegjennomføringsloven ikke til hinder for undersøkelse av besøkende ved bruk av sikkerhetsskanner.

KDI mener at bruken av slike skannere, ikke fremstår som et inngripende tiltak. Bruk av sikkerhetsskanner er mindre inngripende enn manuell kontroll. Det vises også til at slik teknologi per i dag benyttes på lufthavner overfor reisende.

Bruk av sikkerhetsskanner overfor innsatte:

Det følger av straffegjennomføringsloven (strgjfl.) § 28 første ledd at kriminalomsorgen kan undersøke innsatte, deres rom og eiendeler for å forebygge uorden eller straffbar handling. Videre fremgår det av annet punktum at undersøkelsen kan skje ved bruk av teknisk utstyr eller hund, visitasjon eller ved kroppsvisitasjon (vår uthevelse). Bestemmelsen må ses i sammenheng med strgjfl. §§ 27 og 29.

Verken straffegjennomføringsloven eller forskrift om straffegjennomføring gir noen nærmere beskrivelse av hva som utgjør teknisk utstyr i henhold til strgjfl. §§ 27 og 28. Av forarbeidene til loven, jf. Ot.prp. nr.5 (2000-2001) pkt. 13.1, fremgår imidlertid følgende:

” Teknisk utstyr kan innbefatte eksempelvis bruk av metalldetektor og gjennomlysningsutstyr (røntgen). Også annet teknisk utstyr som kan vise seg hensiktsmessig i lys av en fremtidig teknisk utvikling omfattes. ”

Det vises også til retningslinjene til straffegjennomføringsloven pkt. 27.1, der det fremgår at med teknisk utstyr forstås det til enhver tid aktuelle, mest hensiktsmessige tekniske utstyr, som for eksempel metalldetektor og gjennomlysningsutstyr, herunder røntgen.

Videre vises det til at undersøkelse etter strgjfl. § 28 kan foretas rutinemessig og som stikkprøver, i tillegg til at undersøkelse både kan foretas i form av visitasjon og kroppsvisitasjon. Herunder kan visitasjon av gjenstander og klær undersøkes ved gjennomlysning og annet teknisk utstyr, jf. retningslinjene 28.2. Strgjfl. § 28 gir således hjemmel for undersøkelse i form av mindre inngripende tiltak, som for eksempel ytre manuell visitasjon og eventuell bruk av metalldetektor, i tillegg til mer inngripende tiltak i form av fullstendig kroppsvisitasjon.

Under henvisning til det ovennevnte er straffegjennomføringsloven ikke til hinder for undersøkelse av innsatte ved bruk av sikkerhetsskanner uten røntgenteknologi.

Forholdet til bruk av øvrige virkemidler ved kontroll:

Sikkerhetsskanner som omtales i rundskrivet her er et av flere virkemidler som kriminalomsorgen skal ta i bruk ved adgangskontroll og kontroll av innsatte. Når skanneren gir utslag skal allerede etablerte rutiner for å avklare reell status følges. Øvrige virkemidler etter strgjfl. §§ 27 og 28 vil også kunne benyttes i de tilfellene sikkerhetsskanneren ikke har indikert utslag på en person, hvis dette fremstår som nødvendig for å avklare de faktiske forhold.

Informasjon og igangsetting og ikrafttredelse:

Enhetene skal før de tar sikkerhetsskanneren i bruk informere om denne kontrollformen ved oppslag før adgangskontrollen. Innsatte skal også informeres om kontrollformen.

De enheter som tar sikkerhetsskanner i bruk, må utarbeide skriftlige rutiner for gjennomføringen av kontrolltiltaket som samsvarer med straffegjennomføringsloven og dette rundskriv.

Dette rundskriv trer i kraft straks.

Jan-Erik Sandlie
assisterende direktør

Finn Dotsetsveen
seniorrådgiver